

Persengő hatások?

Gyárfás Miklós a Filmvilág első számában érdekes cikket írt a szovjet és francia filmművészet ihlető erejéről, a két nagy filmkultúra kölcsönhatásáról. Amikor olvastam, a példának idézett két film közül még csak az egyiket: Dassin „Akinek meg kell halnia” című gyönyörű eposzát láttam. S minthogy mindaz, amit Gyárfás erről a filmről, s a szovjet film klasszikusainak, mindenekelőtt Eisensteinnek Dassinre tett hatásáról ír — amellet, hogy vitathatatlanul igaz —, érzékeny látásról és problémaérzékről tanúskodott, önkéntelenül is hitelt adtam a „Szállnak a darvak” című új szovjet filmről kialakult véleményének. Közben azonban alkalmam volt megnézni ezt a remekbe sikerült alkotást és a látottak alapján vitába szeretnék szállni Gyárfás Miklóssal.

Szerinte a kiválónak elismert szovjet filmen olasz, illetve francia stílushatások figyelhetők meg: „némi keresett képbeli olaszosság és lélektani franciáskodás, de ez csak esetlen velejárója az első barátságos találkozásoknak.” És nem is csak a formai megoldások és a lélekrajz részleteiben ismer fel nyugati hatást. A film egész koncepciója, amely „a szovjet társadalomban és az egyénekben a háború okozta tragédiákat általánosan európaivá teszi” — Gyárfás szerint kívülről jött termékenyítő hatások sugallata.

Mielőtt e megállapítások helyességét vitatnám, félreértés elkerülése végett leírom: a nemzeti kultúrák kölcsönhatása nem korlátozódik a hagyományos művészetekre, s amint a múltban, a jövőben is sok értékes produkció ihletője lehet. Példa erre Dassin filmje, s bizonyos szolgáltat még majd példát — talán a vígjáték, vagy életrajzfilm vonalán — a szovjet filmművészet is.

Kalatozov „Szállnak a darvak” című filmje azonban másfajta tanul-

sággal szolgál. Hangvételében, hőseinek finom érzékenységgel árnyalt, meggyőzően hiteles lélekrajzában, a szerelem magávalragadó költőiségű ábrázolásában filmszalagra fényképezett hordozója a szovjet művészet új irányú fejlődésének. Ez a fejlődés a szovjet film és irodalom legjobb, szocialista-realista módszereinek és szemléletének reneszansza. A lelki folyamatok részletezőbb szemléltetése, tárgyi teljesség igénye helyett a háború örvényeibe merülő emborsorsok felmutatása, lakkozás, mellébeszélés és torzítás zsákutcáit elkerülő realizmus, s erőteljes érzelmi hatásokat kedvelő művészi megjelenítés — Kalatozov filmjének jellemzői —, szovjet művészi törekvések ismertető jegyei. S éppen ezeknek köszönhető, hogy a „Szállnak a darvak” a háború okozta tragédiákat általánosan európaivá tudta tenni. Úgy hiszem, ez a szovjet társadalmi fejlődés, a kedvező alkotói légkör, a sémákat elvető, merész kísérleteknek utat nyitó vitaszellem javára írható elsősorban.

Még valami: a szovjet film nagy mesterei nemcsak a tömegjelenetek erőteljes monumentalitásával, a képi ábrázolás felejthetetlen ötleteivel, típusaik jellegzetességével és a vágás dinamikájával jelölnek korszakot. Az a feszesség nélküli, gyöngéd és megható ábrázolási mód, amely Gyárfás szerint e filmben „a nyugati világ szavát hallatja”, a szovjet film klasszikus öröksége. (Gondoljunk csak a Makszim-trilógiára, a Gorkij-filmekre, az „Egy életen át” és a „Kormány tagja” című produkcióra.) S ha a „Szállnak a darvak” a magánélet intimitásának, a szerelem gyöngéd játékoságának és kínzó fájdalomának rajzában felülmúlja elődeit — talán ez az a terület, ahol a látásmód és a megvalósítás nyugati hatására enged következtetni —, az sem utánézés, hanem a sajátosan orosz nemzeti jellegű alkotás szerves része.